

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Investidura com a "Honoris Causa" per
la Universitat de València a Pierre Vilar

Discurs d'acceptació

València, 24 de maig de 1991

Excel·lent i Magnif. Sr. Rector
Ilustris. Srs
Benvolguts col·legues
Senyores i Senyors.

Per problemes relacionats amb l'edat molt avançada del professor Pierre Vilar, no ha pogut desplaçar-se a València com era el seu desig, per ésser present en aquest acte d'investidura com a doctor Honoris Causa de la Universitat de València. Ell mateix ha demanat que en el seu nom agraesca a la Universitat de València, a la Facultat de Geografia i Història i al Departament d'Història Contemporània aquesta distinció; i "que està de tot cor amb els seus amics de València, amb el seu amic Joan Fuster que ha pronunciat el discurs de presentació i amb tots vostès".

També, i en el seu nom, passaré a continuació a llegir un text seu que ens ha enviat per a aquesta ocasió.

Moltes gràcies per la vostra atenció.

PRESENTACIÓ

Al començament de l'any passat, uns joves amics projectaven la publicació d'uns quants textos, escrits en èpoques diferents, que havien descobert entre la meua bibliografia i volien donar a conèixer al públic.

Vaig apreciar, molt naturalment, aquesta mostra d'amistat. I, al mateix temps, la perspectiva de la publicació m'inquietava una mica. "Aquells textos publicats en diferents llengües entre 1946 i 1990, inspirats per unes circumstàncies determinades, seguien presentant, encara, algun interès? Acabàvem de viure la fi de la "guerra freda", del "teló d'acer" i de la "partició de Yalta". Dels Estats Units ens arribava un llibre, *La fi de la història*, i més de quatre (no gaires, tanmateix) se'l prenien al peu de la lletra.

Però el febrer de 1991, quan vaig rebre les traduccions projectades, no semblava pas que ens trobéssim davant "la fi de la història", sinó més aviat davant els seu començament de bell nou: el fragor dels combats ressonava, precisament, entre el Tigris i l'Eufrates. Els successors dels antics carros de guerra babilònics eren menys elegants però més mortífers, i Bagdad, la ciutat que, en la imaginació dels romàntics, oferia a les caravanes sortides del desert "de fraiches écuries, des rateliers dorés, des luzernes fleuries et des pluies dont le ciel n'a jamais vu le fons" (l) es veia privada d'aigua potable per obra i gràcia d'unes bombes dites "selectives" o "quirúrgiques", una de les quals, però, aniquilava ella sola tres-centes vides humanes.

Així, als vuitanta-cinc anys, el nom de Bagdad s'afegia a la lletania que la meua memòria em recitava: París 1918, la "Grosse Bertha", un dels seus obusos travessava la volta de l'església de Saint Gervais en ple ofici de Divendres Sant; més endavant, Guernica i Barcelona, Coventry i Londres, Dresden i Hamburg, Hiroshima i Nagasaki, Hanoi. Una llista on es barregen, certament, els sacrificis simbòlics i les matances monstruoses, els cops decisius i els inútils. Allò que tenen en comú és que els no-combatents hi van ser esclafats, sacrificats al desig de limitar la durada del combat.

Per un instant, aquest febrer de 1991, he cregut sentir un dring esperançador: l'emoció entorn a aquest conflicte, arreu del món semblava més forta que la suscitada per altres recents, més terribles. Però l'eficàcia de l'"ofensiva aèria" va desencadenar, entre polítics i militars, un concert d'elogis recíprocs i d'autosatisfacció, com no s'havia de sentir cap, de 1919 ençà. I això no és tranquil·litzador, per irrisòria que resulti la comparació.

Donades les circumstàncies, no convenia conservar el títol que havia previst anteriorment per a aquest recull: *Escrits sobre la guerra*. El públic hauria pogut creure que es tractava d'una dissertació més sobre "la guerra del Golf", i la meua vocació no és periodística. O bé n'hauria pogut esperar generalitats sobre la guerra, i no em tinc ni per Maquiavel ni per Clausewitz. La guerra de què aquí es tracta és, sobretot, la guerra civil espanyola, i en relació amb la guerra mundial de 1939, i aquesta relació és ben estreta.

Constatem, a propòsit, que quan un "home normal i corrent" pronuncia aquestes paraules, "la guerra", gairebé sempre pensa en una guerra concreta, un episodi que ell ha viscut. Durant la meua infància i joventut, "abans de la guerra", "després de la guerra", significava per a mi "abans de 1914", "després de 1919". Per a un espanyol d'edat madura, "abans de la guerra", "després de la guerra", significaria (i segueix significant) "abans de 1936", "després 1939"; més endavant, a Europa i arreu, va voler dir "abans de 1939", "després de 1945"; al Vietnam, Algèria, l'Iran o l'Iraq, les referències deuen ser unes altres. Estàriem temptats de pensar que la guerra ritma les vides humanes, que la història es confon amb la guerra, i aquesta ha estat efectivament una concepció de la història en general que ha prevalgut sobre moltes altres.

Però justament, la meua vocació personal d'historiador es despertà, confirmà i constituí contra aquesta concepció clàssica de la història, que és també, en gran part, la concepció vulgar -la història-narració, la història-esdeveniment, la història-intriga, la història-batalles-.

Ara bé, crec que aquesta desconfiança envers la història tradicional i potser també la vocació d'historiador, remunten justament als meus records d'infància. Entre els sis i els tretze anys, és a dir, entre 1912 i 1919, fos per maleir-los, fos per alabar-los, quantes vegades no els vaig sentir o llegir, els noms de Bismarck, Napoleó III, Guillem II, o els de Hindenburg, Poincaré, Joffre o Foch, els de Clemenceau, Lloyd George o Wilson? Arribat, cap a l'any 1920, a l'edat dels judicis abruptes i de les exigències morals absolutes, com no havia de confrontar tantes ambicions esfondrades, tantes revenges decebedores, tantes construccions pretensioses o fràgils, amb tanta ruïna i tants morts, encara omnipresents?

"Plus jamais ça", "Mai més, això", em lamentava, amb Barbusse, Dorgelès, Eric Maria Remarque. "Això" era la guerra, fenomen no sols odiós sinó irracional. La guerra més i més capaç de destruir, menys i menys, de construir. I, ja aleshores, sens dubte, em plantejava la qüestió: tals convulsions depenen realment, com se'ns suggereix constantment, d'unes quantes voluntats, del talent individual de determinades persones?

Entre 1925 i 1930, vaig escollir professió i camp de reflexió en una conjuntura apaivagada. L'"esperit de Lorcano" semblava prometre la pau a Europa i, als Estats Units, es proclamava l'adveniment de la prosperitat. Vaig passar a París les darreres "années folles". La meua "generació intel·lectual" encara passava comptes amb la "génération du feu". Però els passava sota la forma de cançons. El cinema -fos de Chaplin, el d'Eisenstein o el de Buñuel- ens semblava més important que la comèdia parlamentària.

Entre les disciplines que la Universitat ofería, en vaig triar una de nom modest: "Geografia humana i econòmica", més aviat una reflexió que una ciència, però que plantejava problemes que avui continuen essent essencials, com ara: quines són les relacions entre els recursos de la terra i les creixents capacitats de l'home?

En història, on no mancaven grans mestres, això ens incitava a escoltar més els qui analitzaven les societats antigues o les etapes de la civilització (Renaixement, Il·lustració) que no pas els qui passaven revista als diplomàtics del Congrés de Viena, o als precedents de l'atemptat de Sarajevo.

Fora de París, dos noms apuntaven a l'horitzó: Marc Bloch, Lucien Fabre. Havien combatut a les trinxeres, i ensenyaven a Estrasburg. Encara no havien fundat la revista que havia de difondre la seva influència. Però preveïen una col·lecció de publicacions de títol audaç: *L'évolution de l'humanité*.

Un dia, l'endemà del que ell anomenà *L'étrange défaite* de 1940, Marc Bloch es preguntaria, de sobte, si no havia pecat per imprudència, insistint com havia insistit en mecanismes bàsics de canvis a llarg termini, quan el destí dels homes de carn i ossos es juga, a curt termini, entre la follia de les voluntats de poder i la fallida de les bones voluntats.

Personalment, no crec haver notat prou, aleshores, la contradicció entre el meu desig d'història aprofundida i les amenaces que de nou es congriaven. Em semblava, en primer lloc, que contradiccions socials, temptacions colonials i nous revengismes, hi estaven fonamentalment lligats a una crisi general: la discordança, a partir de 1929-1930, entre la capacitat de producció dels homes i el poder adquisitiu de les masses, arreu del món. Em semblava impossible comprendre el món a partir de la "politique d'abord", però era evident que les solucions proposades eren d'ordre polític.

Considero que va ser una gran sort per a mi viure a Espanya, i particularment a Barcelona, entre desembre de 1930 i juliol de 1936. Crec que tot observador social hi guanya vivint temps fora dels límits de l'estat del qual depèn. Dins d'aquest estat, efectivament, tota crisi, tota decisió repercuteix directament sobre la seva vida personal i, en grau variable, l'observador se'n sent responsable: se'n sent al mateix temps jutge i part. A Barcelona vaig compartir de tot cor les joies i les angoixes dels esdeveniments de 1931, les discussions de 1932, els drames d'octubre de 1934, el capgirament de febrer de 1936, però no podia sentir-m'hi implicat personalment. De tornada a França, durant la guerra civil, tenia la impressió de comprendre-la millor que els francesos del meu voltant. He dit sovint que els francesos projecten freqüentment sobre els esdeveniments espanyols els seus propis sociodrames: en la guerra de 1936-1939 han vist o bé una guerra de classes, o bé una guerra ideològica o fins i tot religiosa, o un conflicte polític entre autoritat i llibertat. No van copsar gens, en canvi, que catalans i bascos hi defensaven la identitat de les seves respectives comunitats, i van copsar molt malament les implicacions internacionals d'aquella guerra civil. Jo, en canvi, sentia intensament el drama de Barcelona i el de Guernica, i sabia que després de Munic vindria de seguida la derrota republicana, i que després d'aquesta derrota republicana espanyola vindria, al seu torn, l'entrada dels alemanys a Praga i dels italians a Tirana. Dues frases em van quedar per sempre més gravades. Una d'elles, la va pronunciar un oficial republicà espanyol a la frontera del Portús, en plena retirada, amb orgull i menyspreu: Us desitjo que aguanteu tant com nosaltres. Durant la desbandada francesa de maig-juny de 1940 aquesta frase no me la treia del cap. Arran d'aquesta mateixa desbandada, i davant un poble en flames, un espanyol d'un dels batallons de pic i pala em digué una simplicitat: "Ahora os toca a vosotros".